על כן אין כאן משום לתא של מפריש מהחיוב על הפטור גם לפי הרמב"ם, וניתן להפריש על הכל כאחד, מבלי צורך להפריד ביניהם.

סימן ד : בעניני תרומות ומעשרות

א. הפרשת תרו"מ לפני גמר מלאכה
ב. הפרשה שלא מן המוקף - בזמן הזה (מכתב)
ג. פירות שחלקם חונטים לפני ט"ו בשבט וחלקם אחריו
ד. נתינת מעשר עני באיזורי הארץ השונים
ה. להגדרת גמר מלאכה בתרו"מ
ו. הפרשת תרו"מ בתערובת חיוב ופטור

א. הפרשת תרו"מ לפני גמר מלאכה

כתב הרמב"ם: (פ"ה תרומות ה"ד)

"אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, שנאמר: כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב - מן הגמור על הגמור".

ומקורו במשנה תרומות (פ"א מ"י).

והנה בטור וכן בשו"ע (של"א) הביאו הלכה זו (סע' נ"ד) והשמיטו הבבא אמצעית - "לא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו". וצ"ע אמאי? ב"פרישה" כתב: משום שזה נשמע בכל שכן, שאם מדבר שנגמרה מלאכתו אין לתרום על שלא נגמרה מלאכתו, מכל שכן שאין לתרום ממה שלא נגמרה על שלא נגמרה.

אך אין זה מספיק לענ"ד, דא"כ לא היה צריך להביא גם הבבא האחרונה, שאין לתרום משלא נגמרה על שנגמרה, דזה הוי ק"ו טפי. ועיין רע"ב ותוי"ט. גם דברי התוי"ט מוקשים, דמה סברה היא להעדיף הפרשה משאינו גמור על הגמור? הרי אדרבא, מסתבר יותר, שעל הגמור ודאי שאינו יכול לתרום ממה שלא נגמרה מלאכתו. וצ"ע.

ומה שנראה בטעם ההשמטה:

הנה הש"ך (ס"ק פ') כתב וז"ל:

"...מיהו, היינו מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, ועיקרו למין על שאינו מינו הוא דאתא".

והיינו, שהלכה זו בשו"ע באה לאחר הסעיף הקודם, שדן בהפרשה ממין על שאינו מינו, והוא עיכוב מן התורה. והשוו חכמים את הגמור ושאינו גמור, כאילו **שני מינים**, ומפריש ממין על מין אחר. ומשו"ה אין הבדל בין שמפריש מן הגמור לשאינו גמור או שמפריש משאינו גמור על הגמור, כיון שנחשבים לשני מינים, לא שייך לחלק בין זה לזה. אכן כאמור, אין זה אלא מדרבנן, כי קרא אסמכתא בעלמא הוא.

לפי זה, טעון הבנה מה שהמשנה כוללת באיסור גם משלא נגמרה על שלא נגמרה. דהכא לא שייך כלל לראות זאת כשני מינים שונים, שהרי שניהם באותו מצב, א"כ - מין אחד הם.

וצ"ל, שבזה טעם אחר איכא: דדומה למפריש מן הרע על היפה. דזה שמפריש עליו, הרי עומד להגמר מלאכתו על ידי הבעלים, בעוד שהתרומה נפרשת, וממילא תנתן בצורה זו לכהן. על כן, יש איסור להפריש מעיקרא בצורה זו שיש בזה הפסד לכהן. אמנם, אף זה אינו ממש מן הרע על היפה, שהרי ברגע זה, גם התבואה שמפריש ממנה התרומה עכשיו היא באותו מצב כמו התרומה. מכל מקום, מצד שזה עומד להיות מוגמר, החשיבו חכמים זאת להפרשה מן הרע על היפה. הרי זה איסור **דרבנן**, בדומה לשתי הדוגמאות האחרות: מהגמור על שאינו גמור, ומשאינו גמור על הגמור. (ונראה, שבכוונה **הקדימה** המשנה הדוגמא של הגמור על שאינו גמור, להשמיענו, שהנימוק שם הוא מצד שזה דומה לשני מינים, ולא כמו שהיה ניתן לפרש בהפרשה משאינו גמור על שגמור, שזה מדין מן הרע על היפה). ומובן הרע"ב, ומתורצת הערת התוי"ט.

לפי זה יובן, שבזה"ז, שהתרומה לאיבוד אזלא מפני הטומאה, ועל כן אין בזה"ז החיוב להרים תרומה מן היפה, כמבואר בשו"ע (סע' נ"ב), שלמרות **שמן התורה** חיוב להפריש מן היפה דווקא, הוסיף בזה וכתב: "ונ"ל, שהשתא שלאיבוד אזלא מפני הטומאה, אין להקפיד בכך". ובבאור הגר"א שם (אות צ"ה) כתב בזה בטעמא: "דכל מה שתורם (בזה"ז) הוי מהרע".

ממילא אזיל גם הטעם באיסור הפרשה דמשאינו גמור על שאינו גמור. כיון דכל עיקר הטעם בזה משום דמדרבנן הוי כמפריש מן הרע על היפה. בזה"ז שאין איסור גם להפריש מן הרע "דכל מה שתורם הוי מן הרע" - כל שכן שמותר להפריש משאינו גמור על שאינו גמור.

לא כן הפרשה מן הגמור על שאינו גמור או להיפך. שם האיסור מפני שזה דומה למפריש משני מינים שונים. האי טעמא שייך גם בזה"ז (מדרבנן מיהת וכנ"ל), כיון דגם בזה"ז אין חלות הפרשה של מין אחד על מין אחר. וא"כ, א"ש השמטת השו"ע את הבבא במשנה וברמב"ם, האוסרת הפרשה משאינו גמור על שאינו גמור, והביא רק הרישא והמציעתא דמתניתין, כי רק שתי הלכות אלה שייכות גם בזה"ז. ואילו הסיפא אינה קיימת בזה"ז.

נראה, דמהאי טעמא נמי השמיט בשו"ע ההלכה שהביא הרמב"ם (פ"ג הל' תרומות הי"ד):

"בן לוי שלקח מעשר שבלים - לא יתן תרומתו לכהן שבולים, אלא קונסין אותו לדוש ולזרות ולתן לו מעשר מן המעשר מן הדגן... ומפני מה קנסוהו לכתוש? מפני שלקח המעשר שבלים והפקיע ממנו תרומה גדולה".

www.eretzhemdah.org

לפי מה שהביא בשו"ע (סע' י"ט) שתרומה בזה"ז מפני שעומדת לשריפה שיעורה בכל שהוא (היינו שמשום זה העמידוהו על עיקר החיוב מדאורייתא שתרומה בכל שהוא) - אם כן לא שייך נמי לקנוס על שהפקיעה מתרומה גדולה. כיון שממילא אין התרומה שלה בעל ערך, מעיקרא דדינא ניתן להפריש מן השבולים על השבולים.

לכאורה עדיין יש להעיר בענין ההפרשה משאינו גמור על שאינו גמור, שהוסבר לנו שהוא מצד גדר הפרשה מן הרע על היפה. אמנם מצד תרומה לא שייך ענין זה בזה"ז, דכנ"ל אין חיוב להפריש מן היפה בדוקא... אך שם בשו"ע באותו סעיף שנאמר באשר לתרומה "אין להקפיד" נאמר עוד ש"במעשר הניתן ללוי ולעני **יש להקפיד** בכך". והיינו, מפני שבאלו, גם בזה"ז ההפרשה היא בעלת ערך, ולא אזלא לאיבוד כמו תרומה.

אך נראה, שדין זה של חיוב להפריש מן היפה, אינו מן התורה אלא **בתרומה** לבד, ולא במעשרות, כמבואר ברמב"ם (ריש פ"ה):

"אין תורמין אלא מן היפה, שנאמר: בהרימכם את חלבו ממנו".

הרי שדין זה אינו מן התורה אלא בתרומה בלבד. נמצא, שלגבי מעשרות, גם בזמן שהכל מן התורה - לא היה חיוב זה אלא מדרבנן. א"כ, הא דכתב השו"ע (כנ"ל) דגם בזה"ז במעשרות יש להקפיד, אינו אלא מדרבנן בעיקר חיובו. (ומכוון הלשון "יש להקפיד" דאינו אלא גדר הקפדה בעלמא.)

וכל זה אינו שייך אלא כשהאחד יפה והשני רע. לא כן בהא דמשאינו גמור על **שאינו** גמור, שכל עיקר ההשוואה למין רע ומין יפה אינו אלא מדרבנן - בזה לא מצינו הקפדה זו.

ועל כן מובן, למה לא הובאה ההלכה בשו"ע... שלענין מעשרות יש על כל פנים להקפיד שלא להפריש משאינו גמור על שאינו גמור, כשם שהביא הבחנה זו בין תרומה למעשרות בענין החיוב להפריש מן היפה. כי כנ"ל לענין זה באמת אין קפידא גם במעשרות.

וניתן אולי להוסיף עוד, שכיון שכנ"ל, כל עיקר הדין של חיוב הפרשה מן היפה אינו מן התורה אלא בתרומה, במעשר הדבר תלוי בקפידת הלוי והעני. וכל שהם מסכימים לקבל מן הגרוע - אין איסור בדבר כלל. הרי בזה"ז, שאין הם מקבלים אלא התרומה בכסף, אין הקפדה שלהם לקבל דווקא מן היפה. על כן מותר גם לכתחילה להפריש כל כה"ג שמעיקרא הם מין אחד, ואין זה גרוע מן השני.

לאור כל הנכתב לעיל יש לסכם ולומר כי אפשר להפריש התרומה ותרומת המעשר ממה שנשאר בשדה ובפרדס, ואין צורך מן המוקף, אפשר להפריש גם לכתחילה, למרות שמדובר בהפרשה מפירות וירקות שלא נגמרה מלאכתם על אלה שאף הם לא נגמרה מלאכתם.

אבל, כשאחד נגמרה מלאכתו והשני לא נגמרה, אין להפריש מזה על זה לכתחילה, אפילו ממה שנגמרה על זו שלא נגמרה, אע"פ שיש לראות זאת כאילו מפריש מן היפה על הגרוע.

ב. הפרשה שלא מן המוקף - בזמן הזה (מכתב)

אאשר קבלת מכתבך, ובו השגות על מה שהעלתי להקל בהפרשת תרו"מ מתפו"ז שלא מן המוקף בזמן הזה לצורך גדול, ע"פ מה שכתב הש"ך בטעמא דמן המוקף בס"ק מ"ט.

וזאת תשובתי:

א. הש"ך הוא עמוד הפוסקים שממנו אין לזוז, ואין ספק שהיה למראה עיניו כל אותם מקורות בראשונים שסוברים שדין מוקף הוא מן התורה. ומדנקט אעפ"כ טעמו של הראב"ד בחיוב המוקף, לא יתבאר אלא באחת מאלה:

אם מפני שסובר שהרמב"ם, וכן השו"ע בעקבותיו, נוקט להלכה אף הוא כראב"ד שמוקף אינו אלא מדרבנן, וכטעמו דהראב"ד, או דיסבור שגם אם מוקף הוא מן התורה, מ"מ מדרשת הכתובים עצמם מוכח טעמא דמילתא, ואינו בגדר אין דורשין טעמא דקרא.

ב. והיינו, אם דין מוקף הוא מדרבנן, וקרא ד"ממנו" אינו אלא אסמכתא, כמו שכתב הרדב"ז בדעת הרמב"ם כדמוכח לה מהא דפשיטא לן דמותר בדיעבד, ומובן טעמו של הש"ך.

ונוסיף לזה (דהרי גם איזך ראשונים ל"פ בהא דמפרש בגמרא דבדיעבד חלה ההפרשה), דבזה מוכח גם מהשמטת הדרשה ד"ממנו", ולא זו בלבד, אלא ממה שהשמיט גם את **ההלכה**, שנראית שהיא ללא חולק, המתירה הפרשת תרו"מ שלא מן המוקף לכבוד שבת ויו"ט, ובגמרא אף זאת ילפינן **מקרא**. והרי אם עיקר דין מוקף הוא מן התורה, ודאי שמסברא דעלמא לא ניתן לנו לסטות מזה ולהתיר אף לכבוד שבת וענגו, ואיך יתכן להשמיט הלכה זו, וגם הכתוב המתבסס ממנו.

אלא ע"כ אין כל הדין אלא מדרבנן, וע"כ פשוט שבדיעבד לא החמירו כיון שכל עיקר האיסור אינו אלא מחמת חשש המבואר בש"ך. וכן מדין זה שבדיעבד מותר, איכא למילף מסברא להתיר לצורך עונג שבת שהוא שעת הדחק וכל שעה"ד **כדיעבד דמי** (כט"ז סי' צ"א ביו"ד סק"ד בשם התו"ח).

ג. ואם דעת הרמב"ם תתפרש שמוקף הוא מן התורה (בזמן שתרו"מ דאורייתא) כי אז מוכרח לומר שהש"ך שהביא הטעם במוקף הוא ודאי גם להני ראשונים (הכולל לפ"ז גם את הרמב"ם), שכן לא יתכן שהש"ך ינקוט כדעת הראב"ד בניגוד לרמב"ם והשו"ע, שעל פי רוב הולך בשיטתו, מבלי שיפרש הנימוק שהביא אותו לסטות משיטה זו.

ויש לומר דקצת נוטה לזה ממה שהרמב"ם הביא נימוק מן הכתוב הא דבתרומת מעשר אי"צ מן המוקף (פ"ג ה"כ) דאי איתא דכל עיקר החיוב מוקף בתרומה אינו אלא מדרבנן, הכתוב הפוטר תרומת מעשר מזה, נראה **כמיותר** אם כי יש לישבו, כמובן.

ואז נאמר, דהכתובים עצמם שמצד אחד מביאים דרשה ד"ממנו" שכתובה דווקא בתרומת מעשר,ועניינה **לא** לתרומת מעשר אלא לתרומה גדולה ומאידך בתרומת מעשר הדגיש הכתוב שבזה **אינו** בדומה לתרומה גדולה, דזה כאילו

www.eretzhemdah.org

מורה באצבע, לדרוש **טעמא** דקרא, שהוא כדכתב הש"ך, שההבדל הוא אכן בזה שתרומה גדולה חיטה אחת פוטרת בעוד שתרומת מעשר יש שיעור קבוע. דהיינו שמ"מ היה רצון התורה שלא להסתפק בהפרשה שאין בה כדי נתינה גם בתרומה גדולה, ואינו שייך בזמן הזה.

בסיכום נאמר שטעמו של הש"ך ומה שהוצאנו ממנו לגדר זה"ז, ובפרט בתפוזים שלדעת התוס' שמוקף הוא מן התורה, ג"כ יש מקום להקל בזה דתרומת שאר פירות אינו מן התורה כדכתבו בתירוצם הראשון בהיתר לכבוד שבת (יבמות צ"ג ע"ב תוד"ה אלא), ואינו נפגע גם מאותן שיטות שמוקף הוא חיוב מן התורה מלכתחילה.

ג. פירות שחלקם חונטים לפני ט"ו בשבט וחלקם אחריו

הגמ' ברי"ה (דף י"ג-י"ד) מביאה את הכרעת שמואל בענין הפירות שזמן המעשר שלהם לא ניתן להקבע בבירור בהלכה: "הכל הולך אחר גמר הפרי".

והתוס' (שם ד"ה אחר), התקשו והניחו בקושיא, דפוסק דלא כמאן. והנה גם הרמב"ם (פ"א ממע"ש ה"ח) פסק כמותו. ואם כי הראב"ד השיג עליו, לשם מה צריך ערבוב כל הפרי יחד, מ"מ הערבוב לא מפריע גם לדעתו, ונראה שבזה נקטינן כמ"ש רש"ש שצובר גורנו, ושמואל שאמר הלכה כרש"ש, אינו שולל גם את הערבוב הזה, אולי כדי גם לעשות זאת לעוד ספק, שכן באמרנו "אין בילה" הרי לא אמרנו אלא שהדבר לא ברור, ומ"מ מידי ספק לא יצא.

והמחוור הוא כמש"כ הרדב"ז (שם) בסוף דבריו, דשמואל הסומך על קבלה מרבותיו שכל כה"ג מתחשבים עם גמר הפרי, ומ"מ לא נשלל מ"ש שמואל דהלכה כרש"ש. ע"כ נוקטים גם בפעולת הערבוב, אך העיקר הוא, שגמר הפרי הוא המהווה ג"כ יסוד נוסף. וא"כ ניתן לומר שגם דעת רש"ש היא ולא סמך רק על הבילה, אלא צירף שני הדברים גם יחד.

ומכאן לימוד לכל מקרה מסוג זה, שהערבוב בא דרך הגידול והצמיחה ואינו ענין למקרה שנתערבו שני מיני פירות, שאז יש לדון בדין תערובת וביטולה. לזאת נ"פ, שבכל הפירות שנופל עליהם ספק מסוג זה, יש לערבב את הפירות ולהפריש מיניה וביה כפסק הרמב"ם.

ד. נתינת מעשר עני באיזורי הארץ השונים

נראה שיש לנקוט כהכו"פ בענין מקומות שלא כבשו עו"ב וברור שהיו בכיבוש עו"מ. ע"כ רק בדגן, תירוש ויצהר יש לנהוג בהם תרו"מ לגבי הפרשה ונתינה.

יש להביא בחשבון, שלדעת הרמב"ם, דרומה מאשקלון **לא** היה "**אף בכיבוש עו"מ**". **הכיבוש בזמננו**, גם אם ניתן לו תורת כיבוש, **אינו מחייב בתרומה** כי בדין כיבוש החיוב היה רק אחר כיבוש וחילוק, וזה אינו בזמננו. ואם מדין חזקה, שהיתה בבית שני, אין זה אלא מה שהיה בחזקה דעליית עזרא. אבל חזקה שבזמננו - לא מצינו תקנת חכמים. אגב, כל תרו"מ בזמן בית שני ואילך, לדעת הרמב"ם, אינם אלא מדרבנן. במקרה של ספק, יש ללכת לקולא, בפרט לענין נתינה.

דברי קונטרס הספיקות הם רק לענין לקט, שיכחה ופאה, דברים שחיובם אינו זקוק להפרשה, ואינם עושים טבל. דהרי בתרו"מ יש דין דמאי, וזה מצב ספק שמא עישרו, ע"כ אינו חייב בנתינה. ואעפ"י שלדעת רבא רוב ע"ה מעשרים, ההלכה, כפי שיש לראות ברמב"ם ובכ"מ שם, היא שהפטור הוא מכוח ספק גרידא. דרבא לא חולק על אביי דפוטרם מטעם ספק, ואינו חולק אלא על העובדה שבמציאות היו רוב מעשרים, אך הפטור הוא לאו דוקא מטעם זה.

ה. להגדרת גמר מלאכה בתרו"מ

נראה פשוט שעד ההכנסה לשקים, שזוהי צורת השיווק שלו - אין זה גמר מלאכה. דומה שזוהי בדיוק גם צורת השיווק של תבואה שהיא אחר מירוח. הטחינה והבישול וכו', הרי זה כבר לאחר שהקונה מכניס אותו למקומו. ואין ראיה מ"איגד אגד גדול של הירק בשדה", שהחלוקה לצרורות קטנים הרי זה ענין לסיטונאים המחלקים למכירה קמעונית.

ואשר לשם "חצר". בתוספתא פ"ג ממעשרות ה"ה-ו', רואים שזה בתנאי שהיא חצר בעלת פתחים הנסגרים, ובזמן שהיא גם מוקפת מחיצות. סיכוך כשלעצמו אינו מגדיר זאת כחצר.

בר מן דין, סככה שמכוניות נכנסות לתוכה עם התוצרת, נראה שאינה כלל בגדר חצר, שאפילו רמו לה דלתות שדרכה נכנסות המכוניות, אין שם חצר על זה, ולא שייך לחייבו במעשר מדין חצר.

ו. הפרשת תרו"מ בתערובת חיוב ופטור

אשר לשאלה אם ניתן להפריש תרו"מ מארגז הפסולת ולקרוא שם תרו"ג בצפון הטבל, ובדומה לכך שאר המעשרות - איני רואה מקום לשאלה. שכן כלפי שמיא גליא הוא יסוד איתן במקרה דנן. כפי שמתבאר לשיטת התוס' גיטין מ"ז, ב' שבניגוד לשיטת רש"י מפרש הא דאמר התם טבל וחולין מעורבים זב"ז, לפ"מ דאין ברירה - כל חיטה וחיטה בספק, טבל או חולין, או כולה כך או בחלקה, וכן יתכן שבחטה אחת המציאות של טבל וחולין היא באופן אחר. והתקנה כפי שהתוס' כתבו שם היא להפריש ע"ז ממק"א, ועל אותה הפרשה שוב ממק"א, ואחרון אחרון מקולקל. הרי שלמרות שבשום פנים אין מתברר היכן התרומה והיכן השיריים ולאף אחד בעולם לא מתברר ולא יתברר לא איכפת לן.

מש"כ מו"ר מרן הגרי"מ זצ"ל (בית זבול סי' מד) בסוף דבריו, שעמד על שיטת רש"י והעלה חילוק כיון שזו היתה תחילת יצירתו ובאופן זה גם ההפרשה, אולי יתאים לשיטת רש"י, אבל אינו עולה יפה לשיטת התוס' הנ"ל, שההפרשה היא ממק"א, והכל בספק עומד. ודו"ק. וברור ופשוט כנ"ל דההפרשה תברר את עצמה, ולא אכפת שאנחנו נשאר לעולם בספק.

כן לא אבין החילוק שנ' בראשית דבריו בין כשקובע "בתוכו" שנוקט שלכו"ע הפירוש באמצע ממש לבין כשקובע בצפון או בדרום, שאם יש עיכוב מצד שאין לקבוע בדיוק היכן נגמרת התרומה והיכן השיירים באופן שע"י ההפרשה עצמה, נוצר מסביבת התרומה ספק דימוע, אם אכן זה מעכב, גם בקובע צפון ודרום יעכב. ומש"כ שמהני מכיון שגם חיטה אחת פוטרת יש כאן הקצה צפוני-צפוני בטוח, ולא אכפת לן בשאר. אכן אם אכן זה סגי, הרי גם בקובע "בתוכו" אם אמנם הפירוש הוא כמבואר בבבלי בעירובין (לז) שלר"ש שיריים ניכרים, ובזה גם רבנן מודים, אלא שנחלקו מכוח שנוצר ע"י זה דימוע, למה זה

www.eretzhemdah.org

נוצר בקובע "בתוכו" ממה שקובע בצפונו או בדרומו. וגם עצם הסברא מצד שחטה אחת פוטרת לא נראה לי, כי אם אמנם יכול אדם לקבוע חטה אחת, אך אם קובע יותר מזה הרי הכל תורת תרומה עליה כמו לחטה אחת.

והמחלוקת של ר"ש ורבנן לפי הבבלי, נראה שהיא בזה גופא, דלר"ש יש כאן קביעות מקום - באמצע, כמו בצפון ודרום, ולרבנן ביטוי זה אינו מוכיח לכוונה שהיא בדיוק באמצע, אלא הר"ז כאומר שהוא מחל הפרשת תרומה שהיא באיזה שהוא מקום בתוך כל הכרי באופן שלדעתם אין כאן קביעות מקום.

וכ"נ מלשון הרמב"ם פ"ג ה"ח: "האומר תרומת הכרי זה לתוכו, אם אמר בצפונו או בדרומו קרא שם" היינו שאחר שאמר "בתוכו" הוסיף וקבע המקום בדיוק, ומזה שהמלה ל"תוכו" עוד אין לה שום משמעות של קביעות מקום ברורה.

וזה בניגוד למ"ש בירושלמי כפי שהובא בר"ש, (תרומות פ"ג מ"ה) שלדעת ר' שמעון, לא אכפת לנו גם שאין מקום התרומה קבוע בכרי, אלא שקובע שנמצא בתוך הכרי התרומה, ולא ס"ל שצריך "ראשית" שתהיינה שיריה ניכרים. (בניגוד לבבלי שגם ר"ש מודה בעקרון של שיריה ניכרים). והיינו שהירושלמי תולה בדעתו בדעת ב"ש, ולפ"ז מחלוקת רבנן פשוטה יותר, שאינם מודים בעקרון וסוברים שצריך קביעות מקום. אבל מה שנוצר ע"י עצם ההפרשה ספק על הנמצא בקירוב מקום לתרומה מדומע אינו מעכב כלל. כל זה מה שנוגע לשאלתך.

ברם אני רוצה לברר שאלה מוקדמת, והיא שבתוך ארגז הפסולת, מעורבים בו גם מהפסולת של אלה שהפרישו והם חולין עם אלה שהפרישו שהם טבל. ולפ"ז אין ידוע אם החלקים שוים (שזה בלתי מציאותי) שיתכן שיש בפסולת רוב מהחולין. ואז הרי מדאורייתא בטל הטבל בחולין. כי הדין שדבר שיש לו מתירים לא בטל הרי אינו אלא מדרבנן, ואילו מה"ת הטבל בטל בחולין, נמצא שהכל פטור מהפרשה וא"א להפריש מארגז זה על הטבל, שהרי זה מפריש מן הפטור על החיוב. אמנם כיון שהמדובר על ירקות, גם הירקות אין חיובם מה"ת, מ"מ בפסולת הוי תרי דרבנן ובטבל הוי רק חד דרבנן. וצ"ע בזה.

סימן ה: על חרישה וזריעה, אבות ותולדות

א.

במס' שבת פ"ז (דף ע"ג א') במשנה: אבות מלאכות... הזורע והחורש. ובגמרא שם (ע"ב) מקשה ... ליתני חורש והדר ליתני זורע (שהרי סדר עולם שחורשין ואח"כ זורעים). ומתרץ: תנא בא"י קאי דזרעי ברישא והדר כרבי, וברש"י שם: בא"י קשה היא ואין יכול לכסות בלא חרישה, ואשמעינן דהא נמי חרישה היא.

אכן ברמב"ם (פ"ז מהל' שבת א') מונה בסדר מלאכות השבת - החרישה והזריעה. ולא הזכיר חרישה שאחר הזריעה, שבא"י בקרקע קשה, גם חרישה לאחר הזריעה היא מלאכת חרישה. ועמד על כך במנ"ח (מוסך השבת א'). וכ' בזה תירוץ א':

> דהמשנה משמיענו זה, וכפי המבואר בש"ס דחורש וחופר מלאכה אחת, דהם לריפויי ארעא. א"כ הר"מ שכ' זה דהחורש והחופר כאן, וכן בפ"ח כתב המנכש וכו', המשוה חייב משום חורש. ופשיטא דחרישה שניה **לא** גרע מדברים אלו, ובודאי חייב, דהוא לרפויי ארעא, א"כ ממילא משמע זה, והוא דבר פשוט, ע"כ לא הוצרך הר"מ לפרש, וז"פ.

אך, אם אמנם שמענו שכל לרפויי ארעא חייב משום חורש, מכל מקום עדיין נשאר מקום ספק בהבחנה אם זה מלאכת **אב** חורש, או אינה אלא תולדה בדומה למשוה פני השדה (פ"ח א'). ונפ"מ לענין שביעית, שהרמב"ם נראה שנוקט שחרישה בשביעית אסורה מה"ת מן הכתוב "בחריש ובקציר תשבות" (שמות פ"א, א'). ואילו תולדות אינן אסורות בשביעית **אלא מדרבנן**, כדעת רבא (מו"ק ג' א') אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא (רמב"ם שמו"י פ"א ג'). וא"כ חרישה שאחר הזריעה - בא"י, היא אב מלאכה דחרישה, והחורש עובר בעשה מה"ת. וא"כ היה לרמב"ם להביא חרישה, זו שאחר הזריעה, שהיא בגדר אב מלאכה, בל"ט מלאכות השבת. וצ"ע לכאורה, ולא סגי בתירוץ זה של המנ"ח.

ב.

תירוץ נוסף שם במנ"ח (ס"ק ב), שם מתרץ קושיא זו עם עוד קושיות בענין מלאכת זורע. דבריש מס' מו"ק נחלקו רבה ורב יוסף בענין מנכש ומשקה מים לזרעים, לרבה החיוב משום חורש (כי זה דומה לחורש שהוא לריפויי ארעא). ולרב יוסף חייב משום זורע (כי גם זה בדומה לזורע לאצמוחי פירי). ובגמרא שם אביי הקשה על שניהם, דהיה להם לומר שחייב משום שתי מלאכות אלו כאחד, ומסיק בקושיא. ולפסק הלכה ברמב"ם (פ"ח מה' שבת, ב'):... המשקה צמחים ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע, והיינו כרב יוסף (עי' כ"מ שם). וכן פסק לענין כלאים (פ"א מה' כלאים, ב'): ואחד הזורע או המנכש או המחפה... הרי זה לוקה. והוא עפ"י הברייתא שהובאה שם בסוגיא הנ"ל, שלדעת רבה היא רק דעת ר"ע הסובר שמקיים בכלאים לוקה. והרמב"ם שלא פוסק כר"ע במקיים, על כרחך החיוב הוא משום זורע. והרי זה כרב יוסף, ולא כרבה. והתקשה במנ"ח בפסק הלכה זה: א) שהרי אביי הקשה על שניהם ונשאר בגמרא בקושיא, שיש לחייב משום שתי המלאכות; ב) שהרבה מן הראשונים נוקטים שבכל הש"ס (ולא רק במס' ב"ב) הלכה כרבה לגבי רב יוסף. וכ' בזה, שקושיא זו האחרונה יש לתרץ בפשיטות, כי רב יוסף הקשה על רבה מברייתא דהמנכש ומחפה בכלאים לוקה, שבפשטותה נראה שזוהי דעת רבנן, שר"ע חולק בהמשך הברייתא ומחייב גם במקיים. ותירוצו של רבה שכולה ר"ע היא, תירוץ דחוק הוא, ע"כ פסק כרב יוסף. אך מכל מקום קשה עדיין קושיא א'. ותירץ בזה, כי לדעת רב יוסף יש לומר שאין זו קושיא חזקה כל כך כמו לרבה, כי רב יוסף סובר שאין לחייב משום חורש על מלאכה הנעשית **אחרי** שכבר הוכנס הזרע, כי אז זו מלאכה של **הצמחה**, ואילו חריש הוא במהותו מלאכה של **הכנה** לזריעה, וזהו רק **לפני** הזריעה. על כן תמיהתו של אביי למה לא יתחייב שתים, היא תמיהה חזקה לשיטת רבה, ואילו לרב יוסף ניתנת להסברה כנ"ל. אכן, זהו **בניגוד** לתרוץ הגמרא בשבת שהו"ל, שבא"י חייבים משום חורש גם על חרישה **שלאחר** הזריעה. וצריך לומר, שרב יוסף לא סובר תירוץ הגמרא הנ"ל בשבת, ומפרש שהתנא לא

www.eretzhemdah.org